

להאציל צורה על האימה

שמעון ארף: קובלנה של בלש, הוצאת כנרת זמורה ביתן דביר 2015, 320 עמ'

לא אדך הוא העולם, הוא המיסטי, אלא עצם זה שהוא ישנו. (ריטגשטיין, מתוך מאמר לוגי-פילוסופי)

כששמעתי שצפויה פגישה מיוחדת עם אליש בן זקן, בלשו של שמעון ארף, שהופיע לראשונה בקיולומטר ויומיים לפני השקיעה (2004), שמחתי. אבל השמחה לוותה בחשש. אני חושדת בהמשכים. לפעמים משהו מתנופת הספר הראשון ומהצורך שהביא לכתיבתו מאבדים מכוחם והופכים להיות מאולצים בהמשכיו. לפעמים רק חיבתנו לדמויות ולסגנון הכתיבה מקיימות את הקריאה בכוח האינרציה. וכך, פעמים רבות, מה שהסתיים בספר הראשון בקול נפץ, מתגלגל בהמשכיו ליבבה חלושה.

אבל מספיקה היכרות שטחית עם ספרותו בוחנת הגבולות של ארף, כדי לדעת שספר אחד לא ידמה לספר אחר, ושחזרה תהיה לצורך דיוק העמקה. אך כידוע, גם מעורר האימה מצוי בחזרה, ועל כן היא גם לב לבו של הז'אנר הבלשי, ואולי, כפי שאומר אליש, של הספרות והאמנות עצמה.

הזמן העמוק והמהורהר הזה לא מספר רק על פשע ופתרון, אלא מבקש לחדד אל מקורותיו הריאליסטיים והאפלים של הז'אנר הבלשי ואל מהותו של דמות הבלש עד לאדג' אלן פו, ודרך היוצרים בהשראתו - לאבקרפט, פול האלר, עננו, ורבים נוספים שאת הדי יצירותיהם ניתן לחוש ברומן. אחד מהמתחים הבלטיים ביצירתי של פו, אבי הז'נר הבלשי - בספרות הבלש והאימה שלו, אך גם בשירה - הוא המתח שבין האימה - נוילה, חסרת גבולות, בלתי נראית, לבין הצורה שמבקשים להלביש עליה, כך שתהיה נתפסת עבר שכלו של האדם. הבלש הוא אחד מהדמויות שתפקידן להאציל צורה על האימה. "כל תעלומה שהגתה הרוח האנושית, בכוחה של הרוח האנושית לפענח", מצטט אליש את פו בקיולומטר ויומיים לפני השקיעה. ושם זו אכן ההנחה שעל פיה אליש פועל. אבל בקובלנה של בלש הנחה זו מובאת אל ספס של הדמויות ושל הקוראים כאחד, והופכת לשאלה מטרידה שאינה מרפה, גם בסופו

של הרומן. האפשרות שמשורטטת כחלל שלילי בין המאורעות היא, שאת התעלומות האמיתיות והגדולות של חייו, ייתכן שלא ניתן לפתור כלל. דינן להשתנות כרדשם, כצל, כהשראה.

לאחר שאליש פתר את חידת מותם של דליה שושן ויהודה מנחין בספר הקודם, הוא עזב את תפקידו כחוקר והפך להיות סופר של ספרי בלש. קובלנה של בלש מתחיל כשאליש נמצא בפסטיבל ספרותי בעיר סט שבצרפת. משם הוא נקרא חזרה לתפקידו על ידי תהל, אחייניתו, שמתגוררת עם משפחתה בשדרות בזמן מבצע "צוק איתן". תהל מגסה לפתור תעלומה - אשה צעירה עלתה לאוטובוס בבאר שבע, ירדה ממנו כעבור שלושה ימים בשדרות, אך מבחינתה עברה רק שעה אחת. איש אינו יודע מה התרחש בשלושת הימים שבהם נעדרה. אף שלא התרחש שום פשע שניתן להצביע עליו, תהל משתוקקת לגלות מה קרה, ולשם כך היא מבקשת מאליש שיסייע לה בחקירה. כדי לעזור לאחייניתו וכדי לנסות להתגבר על ניחוסם כתיבה שפקד אותו אליש עובר לגור בשדרות. שם תעלומה אחת נכרכת בתעלומה נוספת, ושתי אלו מסתכסכות בהדי המלחמה וברוחות מן העבר שהאזור רווי בהם.

אליש הוא דמות מרתקת, על ההומור הדק שלו, חיבתו לתיאוריות קונספירציה והתחושה המתמדת שהוא אף פעם לא באמת במקומו. ברומן זה מתעצמת התחושה שאליש אינו ממשי לחלוטין, יש לו איכות מהבהבת כמי שמחוץ לזמן. "הוא לא היה זקן ולא היה צעיר. אלא מין אורח נוכרי שגילו לא שניה" (עמ' 193). אליש לא מצליח באמת לקשור עצמו אל המציאות. הוא עושה את הדברים הנכונים, הוא לומד "לישן במהירות השניה" (עמ' 211), ו"לכאוב במהירות הכאב" (עמ' 262), אבל נדמה שאלו רק מחוות חיצוניות שהוא

מאמץ ושאין בהן ממש.

ברומן זה מחט-תבונתו של אליש מעומתת מול כוחות אחרים, רציונליים פחות. אשתו לתקופה קצרה, רונית, שייחן שהוא גם אבי בנה, אמורה להיות אחד הכוחות שמנגד רונית, בת דודתה של דליה שושן (כך הם הכירו, בזמן שאליש חקר את מותה של דליה), חוזרת בתשובה לאחר פרידתם ועוסקת בריפוי בעזרת תזונה רצמחים. בניגוד לאליש, היא מקיימת קשר בלתי אמצעי עם העולם, הגוף והטבע. היא אינה מבקשת להבין כל דבר, אלא להאמין. "אל תרצה לי על ביולוגיה, אמרה, יש סוד עמוק מזה. כן, ואמר אליש, התשוקה של האדם לרמות את עצמו" (עמ' 51). ייתכן שאליש, חרף ייחודיותו ותלישותו, לא חף גם הוא מתשוקה אנושית זו. רונית ואחרים מנסים לערער את תפיסותיו, אבל תבונתו מביסה אותם בכל פעם, גם שלא בטובתו, וגם כשלעתים נדמה שהיה רוצה להפסיד. לפעמים נוצר רושם שרונית, כדמות, אינה באמת יכולה לשמש לאליש משקל נגד, לכן, הניסיון לקשר ביניהם ממיד לב נוצר רושם אבל עקר מיסודו.

זהו רומן אפל וחכם. אבל מי שעושה את הרומן הזה לנפלא באמת, זאת תהל. בן רגע היא שובה את הלב, בסיפור חניכתה לבלשות, בקשר המיוחד שלה לאליש ובתהליך התבגרותה שרק מתחיל בספר זה. בתהל יש עזות חוכמה, היא מוכנה להישיר מבט אל התהום, זו שהרומן נסוב סביבה, חו שנגלית לה מבעד לסדקים שהיא רואה אצל הקרובים אליה. אך היא אינה מסתפקת ברפלקסיה על החיים. היא מאמינה בכוחה להשפיע עליהם. כשאליש מציע לה לכתוב סיפור על חקירתה היא אומרת, "לא מעניין לכתוב ספרים, אני רוצה להיות זאת שכותבים עליה" (עמ' 309). תכונות אלו מביאות אותה למקום שבו היא צריכה להתמודד לבד מול העולם, ומסקרן לחשוב לאיזו

דמות היא עוד תתפתח.

אליש מלמד את תהל, שכדי להבין את הדברים כפי שהם ולא לכפות עליהם משמעות, צריך "לעקוב אחרי ההתהוות בלי לנסות לכוון אותה" (עמ' 217). עצתו של אליש טובה גם לספר זה. זהו ספר שמתוך ההשתקפויות הרבות שבו, ודרך עלילותיו הפתלתלות, מצטיירים הנתיבים הסודיים אל המציאות המוכרת, החשופה. דרכם נחשפת להרף עין האימה הרוחשת מתחת לפני הדברים, ב"אזור ביניים שבו שדה הראייה מלא

כתמים שחורים" (עמ' 12).

רינה ז'אן ברוך